

SPORT ÉS TÁRSAS ÉLET GÖDÖLLŐN A DUALIZMUS ÉVEIBEN (1867–1918). A SPORTMOZGALOM KEZDETEINEK NYOMAI EGY VIDÉKI TELEPÜLÉS, GÖDÖLLŐ TÁRSASÁGI ÉLETÉBEN

Oravec Éva

Összefoglaló:

E tanulmány Gödöllő dualizmus kori társas életét a sport szempontjából vizsgálja, fókuszálva annak közösségépítő erejére és társadalmi beágyazottságára. Az egyesületek a társadalmi élet szerves részei voltak és a sportmozgalom kibontakozásában jelentős szerepet játszottak. A helytörténeti irodalom és a különféle források tükrében megállapítható: ahogy országosan, úgy Gödöllőn is korán megalakult a praktikus célokat ellátó lövészegylet és a testedzést magába foglaló tűzoltóság, melyek szervezői a község elitjébe tartoztak. Az 1870-es években megjelent a nagyobb közönség számára vonzó korcsolyázás, majd az úszás és a tenisz, a századfordulótól a futball, az egyletekben népszerű volt a kugli. Általánosan szervezett sportéletről 1909-től, a Gödöllői Sport Club megalapításától beszélhetünk. Jellemző volt a sportesemények, ünnepélyek és mulatságok – olykor más egyesületekkel együtt történő – szervezése.

Kulcsszavak: dualizmus, helytörténet, sport, egyesület, multság, Gödöllő

Abstract:

This study examines the social life of Gödöllő in the age of Dualism from the perspective of sport, focusing upon its community-building power and social embeddedness. Associations were an integral part of social life and played a significant role in the development of the sports movement. In the light of local history, from literature and various other, including national, sources we may say that in Gödöllő the shooting association and the fire brigade, which both served practical purposes and included physical training, were formed early on: their organizers belonged to the élite of the village. In the 1870s, skating – which was attractive to a wider audience – appeared, and was followed by swimming, tennis and from the turn of the century, football. Bowling was also well liked in associations. We may speak of a generally organized sports life from 1909, when the Gödöllő Sports Club was founded. It became

common to organize sporting events, celebrations and parties, sometimes in conjunction with other associations.

Keywords: Dualism, local history, sports, association, entertainment, Gödöllő

Bevezetés

A sport életkortól függetlenül sokféleképpen jelen van a társadalomban: lehet szabadidős tevékenység, testedzés, szórakozás, játék vagy verseny, mindenképpen hatást gyakorol a környezetére. A dualizmus időszakában a sport a települések életében éppúgy jelen volt a hivatalosan működő egyesületek révén, mint az önszerveződő informális körök, baráti társaságok szintjén, annak szórakoztató, szabadidős aspektusában. A sportegyletek, klubok különféle sporteseményeken túl bálokat, mulatságokat szerveztek. Tanulmányomban e metszéspont sokszínűségét szeretném feltárni a dualizmus kori Gödöllő vonatkozásában a rendelkezésemre álló források alapján. Egyúttal vizsgálom a településen zajló sportélet alakulását, társadalmi beágyazottságát, a sportolók, sportegyesületek és a közönség, a pártolók találkozási alkalmait. Kitérek arra is, hogy az adott mikroközösségben milyen kapcsolatok figyelhetők meg az egyesületek között.

Gödöllő történetét sokan és szerteágazó szempontok szerint kutatták és kutatják, ezért szép számmal találhatunk helytörténeti műveket. Terjedelmes irodalma van az 1867-től királyi nyaralóhelyként működő kastélynak és a királyi család gödöllői mindennapjainak. Ugyancsak külön irodalma van az 1901-től működő Gödöllői Művésztelepnek. Tanulmányomban csak jelzésképpen, röviden térek ki a királyi vadászatokra és a Gödöllői Művésztelep sporttal kapcsolatos attitűdjére. A Gödöllői Városi Múzeum kiadványaként az elmúlt évtizedekben készült el a település többkötetes monográfiája, melynek megírásán mintegy húsz kutató dolgozott. A két kötetet felölelő második rész Gödöllő történetének 1867–1945 közötti időszakát tárgyalja. Néhány fejezet érinti a helyi társadalom szerveződését, az egyesületek tevékenységét, azonban a választott témánk vizsgálatához további források keresésére és feltárására van szükség. Kutatásaim során több új forrásra bukkantam, melyek a helytörténet, a társadalmi élet, az egyesületek és a sportélet szempontjából jelentősek.¹

A kutatáshoz rendelkezésre álló források mennyisége és minősége mindig kulcsfontosságú. Szerencsések vagyunk a településen működő sajtó tekintetében, hiszen a *Gödöllő és Vidéke* 1898-tól, a *Gödöllői Hír-*

¹ G. Merva Mária (főszerk.): (2013): *Gödöllő története 1–2*. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő.

lap 1903-tól hetente (számait 1909-től ismerjük) ad rendszeres tájékoztatást a településen zajló eseményekről. Bizonyos témákban az országos lapokban is olvashatunk gödöllői vonatkozású híreket (például a királyi család, vadászatok). A Gödöllői Városi Múzeum és a Gödöllői Királyi Kastély Múzeum gyűjteményeiben fellelhetők elsődleges és másodlagos írott és tárgyi források, köztük meghívók, képeslapok, emlékérmek, az udvari vadászatok emlékét őrző tárgyak és visszaemlékezések. A Gödöllői Városi Múzeum 1980-as években meghirdetett krónikáíró pályázatán Markó Ferenc a helyi sportélet bemutatására vállalkozott.² A leírásában leginkább a Gödöllői Sport Club megalakulásáról és főképpen a futball területéről adott információkat, az adatai viszont sok helyen pontosításra szorulnak. Ugyancsak megkerülhetetlen Ripka Ferenc *Gödöllő a királyi család otthona* című, 1896-ban megjelent könyve, mely a település történetét és korabeli leírását is adja.³ Mindezeket megfelelő forráskritikával használva, egy mozgalmas kép tárulhat elénk a Gödöllőn zajló sportéletről.

A társadalmi egyesületek⁴ fontos szerepet játszottak a sportmozgalom kibontakozásában. A dualizmus éveiben az egyesületek a társas élet szerves részévé váltak, számuk hirtelen megugrott a korábbi évtizedekhez képest, amit a politikai változások is elősegítettek. Mivel az egyesülési jogot törvényileg nem szabályozták, rendeleti és szokásjog alapján fejlődött. Egyesületalapítás egy alakuló közgyűlés összehívásával, ott az alapszabályok elfogadásával, majd egy ideiglenes vezetőség megválasztásával történt. Az 1394/1873. számú, majd az 1508/1875. számú belügyminiszteri rendeletben szabályozták az egyesületek alapításának és működésének feltételeit.⁵ A 773/1874. BM. sz. rendelet tovább szabályozta az alapítás folyamatát, melynek értelmében az egyesületek alapszabályait a törvényhatóságon keresztül terjesztették fel miniszteri láttamozásra. A törvényhatóság első tisztviselőjének véleményezési jogkört biztosítottak. A törvényhatóságot és a főszolgabírókat kötelezték arra, hogy egyleti könyvet, azaz nyilvántartást vezessenek az újonnan alakuló és a megszűnt egyesületekről.⁶

² Markó Ferenc (é. n.): *Gödöllő sporttörténete. Krónikáíró pályázat*. Gödöllői Városi Múzeum Adattára, A 98.14.1.

³ Ripka Ferenc (1896): *Gödöllő a királyi család otthona*. Szerzői kiadás, Budapest. (Reprint kiadás: Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő. 2000.)

⁴ Lásd még: Koudela Pál (2019): Literary Societies and Modernism: The Social Composition of the Kazinczy Circle in Kassa at the Turn of the Century. *Hungarian Studies*, 33(2) 185–215. 10.1556/044.2019.33.2.1

⁵ Dr. Raffai Ferenc (1903): Az egyesületi jog kodifikálása. *Magyar Kodifikáció*, 2. évf. 6. sz. 117–120. 119. https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_MagyarJogaszUjsag_1903/?query=1394%2F1873&pg=146&layout=s (letöltés dátuma: 2021. 02. 01.).

⁶ Uo. 119.

Ennek köszönhető, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár – Pest Megyei Levéltár dokumentumai között megtalálhatók a gödöllői egyesületek alapszabályai, melyek különösen fontosak a társadalom polgárosultságának, önszervező hajlandóságának feltérképezéséhez. Ezek között fellelhetők a sportegyesületek alakuló közgyűlésen megfogalmazott, miniszteri jóváhagyásra beterjesztett, majd – esetleg némi kiegészítést kérve, de – jóváhagyott alapszabályai. Itt bukkantam a Gödöllői Lövészegylet alapszabályára, mely a Gödöllő helytörténetét feldolgozó szakirodalmi munkákban nem szerepelt. Mindezek kiegészítik, illetve árnyalják a helytörténeti irodalomból élénk tárulék képet, a településen zajló közösségi életet.

Az egyesületekben zajló szabadidős sport, mely legtöbb esetben fel sem volt tüntetve az alapszabályban egyesületi célként, szinte mindenhol megtalálható. Ilyen a kugli, később a teke és a tenisz. A játékosok számára a játék sport, a nézőknek pedig szórakozás. A kifejezetten sport-célzattal megalakult egyesületek külön csoportot alkotnak.

A sportmozgalom kibontakozása Magyarországon

A dualizmus idején készült egyetlen statisztika adatai szerint 1878 végén 3995 egyesület működött Magyarországon. 1885 előtt 5, 1886–1899 között 12, 1900–1909 között 30, 1910–1919 között 84 új sportegyesület alakult.⁷

A sportélet egyesületi szintű megszervezésének kezdetei visszanyúlnak a 19. század első felébe. Gróf Széchenyi István és báró Wesselényi Miklós a testnevelés, sportolás szükségességét hirdették, tevékenységükkel a magyar sportélet előkészítőivé és megalapozóivá váltak. Felkarolták a vívást, mint hagyományosan a magyar élthez tartozó sportot, de más, divatos angliai sportágak meghonosításán is dolgoztak. E törekvések megvalósulásáért Esterházy Miklós gróf is fáradozott, célja az volt, hogy legyen a népnek is olyan sportja, játéka, amit könnyen tud gyakorolni, és ami nem igényel különleges eszközöket. A labdajátékok, a tenisz, az ökölvívás, az úszás, az evezés népszerűsítése nyomán további egyesületek alakultak.⁸ 1861-ben a Hajós Egylet, 1866-ban a Nemzeti Torna Egylet, 1869-ben a Korcsolyázó Egylet, 1870-ben a Vitorlás Egylet, 1873-ban a Turista Egylet, 1875-ben a Magyar Athletikai Clubé, 1884-ben a Budapest Lawn-Tennis Egyesületé, 1893-ban a Magyar Úszó Egyesü-

⁷ 1920–1929 között 214, 1930–1939 között 130 sportegyesület alakult. Dr. Jobb Sándor (1984): Egyesületi élet Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 62. évf. 8–9. sz. 821–830.; 823–827.

⁸ Pluhár István (szerk.): (1942): *Magyarországi sportegyesületek története*. Közérdekű Kvk. Vállalat, Budapest. 10–11.

leté. Ezek mintájára vidéken is elkezdtek megalakítani a sportegyesületeket. Ugyanekkor, az 1870–80-as években országszerte alakultak olyan egyesületek, amelyek tornaegylet, torna- és vívóegylet, testgyakorló-egylet vagy testgyakorló-kör, sőt még néhol torna- és tűzoltóegylet névvel jelentek meg, és az atlétikai klubok száma is szépen gyarapodott. Az Eötvös József nevéhez fűződő 1868. évi XXXVIII. törvénycikk értelmében kötelező lett a testnevelés a községi elemi és polgári iskolákban, ezzel a torna valóban nemzetnevelő tényezővé vált.⁹

Az 1870-es években már bemutatott labdarúgás végül 1897 májusában indult hódító útjára a Millenáris pályán megtartott nyilvános labdarúgó mérkőzéssel. Ugyanabban az évben vidéken is bemutatták a labdarúgást. Felülmúlhatatlan érdeklődés övezte e sportot, sorra vették fel programjukba a tornaegyletek, és számos új labdarúgóegylet és -klub alakult. A labdarúgás egy évtized alatt a legnépszerűbb sporttá vált, és egyúttal betetőzte a magyar sportegyletek fejlődését. A testnevelő torna és az atlétika mellett a testedzés játékos formája, a tömegsport is helyet kapott a magyar sportéletben.¹⁰

A 19. század végére a sport szabadidős tevékenységként vált a mindennapok részévé. A versenyek egyúttal bemutató jellegűek voltak, amelyek vonzották a nézelődőket, ezáltal társasági eseménnyé váltak. Divat lett nyáron a teniszpályákhoz, télen a jégpályákhoz elszétálni. A lóverseny a társasági élet idénynyitó eseményének számított.¹¹

A fővárosi sportegyletek népszerűségét és támogatottságát mutatja, hogy a kiegyezést követően a farsangi nagy elit bálók között a legfényesebben sikerültek között tartották számon az általuk megrendezett bálakat, például az evezős-, a regatta- és az atléta-bált. Az 1870-es évek híres báljai között szerepel a korcsolya-bál, melynek népszerűségét mutatja, hogy az egylet Bécsből elhozatta Strauss keringőkirály zenekarát 2000 forintért. A Vigadó nagytermének bérleti díja esténként 3000 forint volt. 1873-ban rendezték meg az első athleta-bált. *„Egymás után Bethlen András gróf és Bohonczy Gedeon mint fiatal athleták voltak a bálelnökök. Az athleták első bálján a Morzsányi által készített pompás 100 fontos súlyzó mintája volt a női táncrend.”*¹²

⁹ Uo. 12–15.

¹⁰ Uo. 15–17.

¹¹ Kósa László (2003): A polgári társadalom korának művelődése I. In: uő (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest. 258–331.; 299–300.

¹² Markó Mikós (1896): Fővárosi báljaink és a táncrendek. *Vasárnapi Ujság*, 43. évf. 6. sz. 89–90.

Az 1880-as évekre a nagy elit bálók, mint a jogász-, technikus-, orvos-bálók jócskán veszítettek fényükből, az évtized végén már csak táncestélyként emlegetik őket. Ugyanakkor népszerűek voltak a pest megyei, a protestáns és az atléta-bálók. Az *„athleta-bál táncrendje is, mely egy kis kápolnát ábrázol két plus falon feltüntetve. A mélyedésből egy kirohanó athleta alumíniumból készült alakja látszik, a kápolna talpazatán pedig a magyar athletikai klub czimere és monogramja látható, szintén hazai gyártmány, Fábry ezüstművestől.*”¹³ Az 1881. február 22-i Athleta-bál táncrendjében a következő táncok szerepeltek: *„Szünóra előtt: csárdás, keringő, francia négyes, rezgő polka, francia négyes II. Szünóra után: csárdás, francia négyes, füzértánc, francia négyes, csárdás.”* Az 1888. február 8-án megtartott Athleta-bál táncrendje: *„csárdás, keringő, lengyelke, négyes I., tipegő, csárdás, négyes II., szünóra után: »Athleta« Csárdás szerző Gosztonyi Béla úr, keringő, lengyelke, tipegő, négyes III., csárdás, négyes IV.*”¹⁴

E sportegyesületek a helyi társadalom szerves részévé váltak, támogatottságuk jelentős volt, mutatja ezt a megszervezett bálók látogatottsága és színvonala. Az új igényeknek megfelelően, egyre több helyen lehetett beszerezni a különféle sporteszközöket. Ilyen hely volt például a legnevesebb budapesti játékkereskedés, Kertész Tódor üzlete, melynek profilját a sport irányában kibővítették. Ő már nem csupán a gyerekek szabadidős mozgását segítő játékokat árult, hanem megjelent kínálatában a téli sport. Korcsolyái 1878-ban a legjobbnak számítottak. Az 1890-es években importált sportszerekkel, sporttárgyú kiadványokkal bővült a kínálata.¹⁵

Sport Gödöllőn a kiegyezést követően

A 19. század második felében Gödöllő lakosság létszáma megkétszereződött, és a század utolsó éveiben is folyamatosan gyarapodott. A 19. század közepén kb. 2500 fős község lélekszáma az 1890-es évek közepén kb. 4800 főre emelkedett. Magas volt az intelligencia (hivatalnokok, ügyvédek, orvosok, más értelmiségiek) aránya, amit növelt az évente visszatérő, főképpen hivatalnokokból, értelmiségiekből álló nyaralók csoportja.

¹³ Uo. 90.

¹⁴ Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kinyomtatványtár. Táncrendek. Az 1881-es Athleta-bál táncrendjének jelzete: 85., az 1888. évi Athleta-bál táncrendjének jelzete: 110.

¹⁵ *Korcsolya pár, 1920–30-as évek.* Tárgyleírás a BTM Kiscelli Múzeum Játékgyűjteményéből. http://kiscellimuzeum.hu/dec17_korcsolya (letöltés dátuma: 2022. 02. 17.); Tészabó Júlia – Török Róbert – Demjén Bence (2010): *„A Babatündérhez”. A budapesti játékkereskedelem története.* Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest. 57.

A kereskedők, iparosok száma is emelkedett.¹⁶ Az 1800-as évek második feléből meglehetősen kevés forrással rendelkezünk a Gödöllőn zajló sporttevékenységről. A megjelenő helyi lapokból is csupán a századfordulótól maradtak fenn példányok. Egy mozaikos jellegű kép mégis összeállítható erről az időszakról a korabeli leírásokból, naplókából, országos lapokban megjelent híradásokból, múzeumi és levéltári emlékekből, dokumentumokból.

A Gödöllői Városi Múzeum őrzi a fővárosi Achilles-egylet Odra János római katolikus plébánosnak címezett meghívóját. Az egylet 1886. április 18-ra országúti sportversenyeket hirdetett. A gyaloglók, velocipéddel kirándulók és kerékpárosok Budapestről, a Városligeti Klemens vendéglőtől indultak, és a megmérettetések délután Gödöllőn folytatódtak. Ekkor került sor a futók és a kerékpárosok versenyszámaira, külön a „Hölgyek díja” elnevezésű 2000 méter távú kerékpárversenyre. A társas estély és a táncmulatság este 7 órakor kezdődött a vasúti indóház nagytermében. A hölgyeket kérték, hogy egyszerű öltözetben jelenjenek meg. A verseny rendezői között több gödöllőivel is találkozunk, külön kiemelték Thegze Lajos udvari orvost, de találkozunk Gallé Antal és Garán Dániel nevével is, akik a település elitjének aktív szereplői voltak, több egyesület munkájában részt vettek.¹⁷

Az 1870–80-as években Gödöllőn a legjelentősebb sportesemények a királyi családhoz kötődtek, még ha azok zárt körben zajlottak is. A kiegyezést követően a település királyi nyaralóhely volt, a hozzá tartozó uradalom remek terepet biztosított a királyi család kedvelt időtöltéséhez: a lovagláshoz és a vadászathoz, melyekre nagyobb társasággal érkeztek.¹⁸

Vadászat, lovas akadályversenyek

Az országos lapok külön rovatban hozták a királyi udvar híreit, gyakran olvashatunk a Gödöllő környékén zajló vadászatokról, amelyek előkészítését az erdőgazdálkodás tisztjei intézték. A vadállomány minősége és a vadászatok sikeressége az ő munkájukat dicsérte.

Az őszi vadászdínyek elején a király és meghívott vendégei cserkészni jártak, majd a hajtóvadászatok következtek. A cserkészésre csak egy szűk

¹⁶ Ripka Ferenc: i. m. 152–153.

¹⁷ A rendezőség gödöllői tagjai: Thegze Lajos, Bendel József, Blahumka Kálmán, Brown Rezső báró, Dezső Ákos, Gallé Antal, Garán Dániel, Gold Dávid, Háasz István, Kemény Kálmán, Lipovniczky István, Rothler Béla, Wlad Kornél. Gödöllői Városi Múzeum TD 2008.18.1.

¹⁸ Óvári (1901a): Gödöllő (1879–1898). Vadászrajz. I. *Köztelek. Köz- és Mezőgazdasági lap*, 11. évf. 90. sz., november 16. 1811.

kör tarthatott a királlyal. E vadászatokon a következő gödöllői nevekkel találkozunk: hivatalból meghívást kaphatott Pettera Hubert fővadászmester, Kallina Károly főerdőmester, Onódy Ferenc erdőtiszt, Deininger Imre királyi tanácsos, jószágigazgató, dr. Teghze Lajos koronaorvos, gödöllői lakosként Polner Lajos és Garán Dániel ügyvédek vehettek részt.¹⁹

Az őszi-téli vadásziidényekben hetente többször rendeztek angol mintára parforce-vadászatot nyúlra, rókára és szarvasra.²⁰ Részt vettek rajtuk a hazai arisztokrácia és politikai élet képviselői, az uralkodói család tagjai és külföldi vendégek is, akik egyúttal kiváló lovasok, sportemberek voltak.²¹ A vadásziidényben szokásos hangulatról a *Magyarország és a Nagyvilág* című lap 1876. októberi számában az alábbi sorokat találjuk: „*A kastélyokban s az uri lakokban vig élet kezdődik most; jó kedvű társaság élvezi ott a gazda vendégszeretetét. Az urasági jószágokon ropognak a vadászpuskák, estve pedig csattognak a billikonok a kivilágított termekben a vig vadászok kezeiben.*”²² Festetics Mária grófnő udvarhölgy naplójából megtudhatjuk, hogy „*Őfelségét a császárnét vendégei szórakoztatása igen elfoglalja. Vadásznak, sétálnak, a lovardában kis ünnepeket rendeznek, ahol mindenki remekül érzi magát.*”²³

A nagyobb társaságot mozgó parforce-vadászatokból a település lakossága mindössze a kastély körüli eseményeket, a gyülekezést és a távozást láthatta, közelebbi információkat a kastély dolgozói és a vadászat segítői tudhattak. Mindez jó időre beszédtemát adhatott Gödöllőn és környékén a kisebb közösségekben. Az egyletekben az újságokban megjelenő gödöllői vadászatok leírásait is megtárgyalhatták. A Gödöllői Casinóban minden bizonnyal részletesen megbeszélték az eseményeket, hiszen Garán Dániel és Polner Lajos személyesen vadásztak a királlyal. Így születhettek és maradhattak fenn anekdoták a királyi vadászatokról.

Nagyobb közönséget vonzottak a Galga-vidéki Agarászegylet által 1874-től a Gödöllő melletti Besnyőn (ma Máriabesnyő, Gödöllő településrésze) megrendezett októberi lovas akadályversenyek, melyek a falkavadászatok hozományának tekinthetők. Az angol hagyományok szerint a falkavadászatokat cubhunting (elővadászat) előzte meg, hogy a lovak összeszokjanak a kutyákkal, és megismerjék a terepet.²⁴ Az 1860-as évek

¹⁹ Ripka Ferenc: i. m. 133–134.

²⁰ E falkavadászatokon a kutyafalka által hajtott vadat a lovasok addig űzik, míg azt a kutyák megállítják vagy lefogják.

²¹ Óvári (1901a): i. m. 1811–1812; Óvári (1901b): Gödöllő (1879–1898). Vadászrajz. II. *Köztelek. Köz- és Mezőgazdasági lap*, 11. évf. 91. sz., november 20. 1831–1832.

²² *Magyarország és a Nagyvilág*, 13. évf. 41. sz. 1876. október 8. 648.

²³ Faludi Ildikó – Kaján Marianna (szerk.): (2009): *Egy udvarhölgy naplójából. Festetics Mária grófnő, udvarhölgy naplójának Budán és Gödöllőn papírra vetett részei*. Gödöllői Királyi Kastély Múzeum, Gödöllő. 151.

²⁴ Írországból 1852-ben tartották az első önálló akadályversenyt, majd kialakultak a kü-

második felétől a fiatal arisztokraták és lovastisztek körében egyre divatosabbá vált úrlovasként, vagyis amatőrként indulni a galoppversenyeken. Az úrlovasok hamarosan az akadályversenyek legfontosabb szereplőivé váltak.²⁵

Ez megfigyelhető a besnyői akadályversenyeknél is. Szembetűnő az átfedés a falkavadászatok résztvevői és az úrlovasok versenyének résztvevői között. A helyi és környékbeli lakosokkal együtt a nemesi társaság tagjai beneveztek az akadályversenyekre, igaz, többnyire eltérő versenyszámokban indultak. A versenyszámok győzteseinek neveit az újságok megőrizték, köztük olvashatjuk ifj. Fáy Béla és Batthyány Elemér gróf nevét. A Galga-vidéki Agarászegylet besnyői lóversenyeire évente kilátogatott a királyi család, és ott gyakran ismerőseikkel és vadászbarátaikkal is találkoztak. Hatalmas tömeg gyűlt össze, hiszen az esemény kicsábította Besnyőre a helyi és gödöllői lakosokat, a környékbeli nemeseket és a fővárosi sportkedvelőket egyaránt.²⁶

1875. október 17-én a Gödöllői Lövészegylet és a Galga-vidéki Agarászegylet együttműködésében Gödöllőn és Besnyőn sportünnepet tartottak, melyre különvonattal érkezett Pestről a vendégsereg. A versenyek programjai méltán érdemesek voltak a sportszerető közönség érdeklődésére, azonban minden bizonnyal nyomós indok volt a kirándulásra a királyné jelenléte, hiszen a sassetot-i lovas balesete után ekkor tért haza.²⁷

A Galga-vidéki Agarászegylet minduntalan dolgozott a verseny színvonalának emelésén, 1876-ban a lóverseny a Lovaglók Egyletének díjával és a királyi pár által felajánlott 200 forintos díjjal egészült ki. 1878-ból van utoljára információnk az akadályverseny megrendezéséről, amikor megváltoztatták a pályát, de a kedvezőtlen időjárás miatt kevés néző érkezett.²⁸

lönböző ugró- és terepversenynekem és a vadászlovaglás is. Hazánkban az 1870-es években kezdtek különválni az ehhez hasonló akadályversenyek a falkavadásztattól. Walleshausen Gyula (1998): *Erzsébet királyné és falkavadászatai*. Nimród Alapítvány és Nimród Vadászújság, Gyöngyös. 58–59.

²⁵ Ernst József (2008): *100 év a magyar lovassport történetéből*. I. kötet. 1872–1914. Cartaphilus Kiadó, Budapest. 65–67.

²⁶ *Vadász- és Versenylap*, 19. évf. 42. sz. 1875. október 20. 280–281.; Ripka Ferenc: i. m. 70–72.; *Vasárnapi Újság*, 22. évf. 43. sz. 1875. október 24. 684.; *Vadász- és Versenylap*, 20. évf. 41. sz. 1876. október 11. 257–258. Az 1874. október 15-i akadályverseny leírása itt olvasható: *Vadász- és Versenylap*, 18. évf. 43. sz. 1874. október 17. 294.

²⁷ *Vadász- és Versenylap*, 19. évf. 42. sz. 1875. október 20. 280–281.

²⁸ *Vadász- és Versenylap*, 20. évf. 41. sz. 1876. október 11. 257–258.; 22. évf. 45. sz. 1878. november 7. 337–338.; *Magyarország és a Nagyvilág*, 1878. november 10. 717.

Az első gödöllői sportjellegű egyesületek

Az első országos egyesületek megalakítását követően országszerte vidéken is megkezdődött a sportélet szervezése. Eleinte a praktikus feladatokat ellátó egyesületeket volt egyszerűbb alapítani, így például a cél-lövő egyesületeket, melyek városbiztonsági célokat szolgáltak. Könnyű volt létrehozni a korcsolyaegyleteket is, amelyek a tömegesebb szórakozási lehetőséget biztosították a városi nemesi és polgár fiatalok számára. Ugyanakkor a sporttevékenységet megpróbálták összekötni azokkal a társadalmi egyesületekkel, amelyek egyébként is végeztek testedzési gyakorlatokat, mint a tűzoltótestületek. A korszakban a legtöbb tűzoltótestület egyben tornaegylet is volt. A szoros kapcsolatot mutatja az is, hogy a tűzoltóknak és a tornászoknak a század végéig közös szövetsége és közös szaklapja volt.²⁹

Gödöllőn is felfedezhetjük e hármas korai jelenlétét, azonban tevékenységük nyomán nem bontakozott ki helyi sportmozgalom.

A Gödöllői Lövészegylet

Az országos tendenciának megfelelően – eddigi tudásunk szerint – Gödöllőn is a Lövészegylet volt az első bejegyzett sportegylet. A cél-lövészet nemzetvédelmi szempontból a legfontosabb sportok egyikének számított. A 16. században jelentek meg az első ilyen egyesületek a felvidéki német ajkú városokban. A 18. századtól uralkodóink is egyre inkább felismerték jelentőségét, és anyagilag is támogatták az egyesületeiket. A Budai Lövész Egylet a 17. század végén alakult meg, és saját lövőházzal rendelkezett. A pesti polgári lövészek is egyesületbe tömörültek, kezdetben fa-, majd 1771-től kőépületben tartották heti összejöveteleiket, lőgyakorlataikat. 1786-ban már a harmadik lövöldéjüket építették. Az előkelőségek számára az egyesület élén állni megtiszteltetés volt. Ezzel együtt a lövészegyletnek komoly társadalomformáló ereje volt, hiszen alkalmat adott a polgárok és nemesek közvetlen és kötetlen érintkezésére. A 19. század elején hatalmas lendületet vett a sportág, és országszerte alakultak céllövő-egyletek.³⁰

A Gödöllői Lövészegylet alapszabálya a Pest Megyei Levéltár alispáni

²⁹ Varga László (1972): *Heves megye sporttörténete I.* Magyar Testnevelési és Sportszövetség Heves megyei Tanácsa, Eger. 119–122.; Kürti Béla (1984): *Fejezetek a ceglédi sport múltjából.* Cegléd Város Tanácsa, Cegléd. 9–19.

³⁰ Krász Lilla (2011): *Védelem vagy szórakozás? – Lőegylet Pest-Budán.* In: H. Balázs Éva – Krász Lilla – Kurucz György (szerk.): *Magánélet a Habsburgok korában 1740–1815.* Corvina Kiadó, Budapest. 43.; Több sikertelen próbálkozást követően végül 1896-ban megalakult a Magyar Országos Lövész Egylet. Pluhár István: i. m. 61–62.

iratanyagából került elő. Az alapszabályt az egyesület 1873. július 20-án tartott közgyűlésen fogalmazták meg, a belügyminiszteri jóváhagyást 1874. június 4-én kapták meg. Az egyesület főlövész-mestere a környékbeli nemes, báró Podmaniczky Géza,³¹ jegyzője a gödöllői neves ügyvéd, Garán Dániel volt. Az egyesület alapszabálya kimondja: „A gödöllői lövészegylet célja célbalövési gyakorlatok által ügyes lövészeket kiképezni s ezzel kapcsolatban a társas életet előmozdítani.”³²

Az egyesület tagjai lehettek rendes tagok három évre, ideiglenes tagok egy évre, és lehettek a közgyűlés által választott tiszteletbeli tagok. Az egyesület létezése önmagában mutatja a sport iránti elkötelezettséget, az alapszabályban olvasható, hogy többek között az egyesület mulatságok szervezését is tervezte, tehát közösségszervező szerepet is magára vállalt. A mulatságaikat zárt körű rendezvényeknek szánták, melyen csak az egyesület rendes, ideiglenes és tiszteletbeli tagjainak volt joguk részt venni és oda vendéget vinni. Az alapszabály 19. §-a szabályozza az egyesület helyiségeinek használatát. „A lövőde épületei és helyiségei más mint az egyesület céljaira az igazgatóválasztmány tudta és beleegyezésén kívül semmi szín alatt nem használhatók.”³³

Az egyesület szervezőerejét, tagjainak elszántságát és agilitását mutatja, hogy már a következő évben, 1875 októberében nagyszabású sportünnep keretében felavatták lövöldéjüket. Az avatást a Cserháti Lövészegylet által szervezett galamblövészet követte a közeli fácánosban. Az eseményre Pestről különvonaton jöttek az érdeklődők, köztük sok asszony és lány, s majdnem 100 puskás a galamblövészetre. A versenyen részt vett Európa akkori leghíresebb galamblövésze, Comte du Chastel Belgiumból, ám az első díjat Zichy Jenő gróf és Podmaniczky Géza báró vitte el. A vendégek a lövőházavató után a besnyői akadályversenyre utaztak át Pestről az érdeklődőket szállító különvonaton. Az akadályversenyt a környékbeli gazdák lótenyésztési kiállítására és jutalmazására előzte meg. A bemutatóra és versenyterre kilátogatott a királyi család is vendégeivel.³⁴ A napi program gördülékenyen zajlott és a vendégek meglegedésével zárult, ami a Gödöllői Lövészegylet és a Galga-vidéki Agarászegylet szoros együttműködésének köszönhető.

A Gödöllői Lövészegylet működéséről, fennállásáról nincsenek további információink, más elsődleges értékű források eddig nem kerültek elő,

³¹ 1867-ig a gödöllői uradalom bagi vadászterületét bérelte, majd átadta a koronauradalomnak. A környékbeli arisztokrácia képviselőjeként a királyi vadászaton rendszeres vadászvendég volt. G. Merva Mária (főszerk.): i. m. 1. köt. 68–88.

³² *A gödöllői lövészegylet alapszabályai*. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (MNL PML). IV. 477. (17. doboz. Gödöllő) 40. sz.

³³ Uo.

³⁴ *Vadász- és Versenylap*, 19. évf. 42. sz. 1875. október 20. 280.

és a századfordulón megjelenő helyi lapok sem emlékeznek meg róla.³⁵ 1909-ben a *Gödöllő és Vidéke* című lap egy nyári cikkében kifejezetten ajánlották az akkor alakult helyi sportklubnak, hogy működését terjesztesse ki a céllövészetre is. „*Jó volna például a céllövészetet is meghonosítani, ami aztán már a felnőttek számára is kellő szórakozás volna.*”³⁶

Korcsolyázás

A korcsolyázás korán népszerűvé vált, a fővárosban 1869-ben megalakult a Korcsolyázó Egylet, amely 1872. február 3-án már a Vigadóban rendezett nagy költségű és nagyon népszerű farsangi bált.³⁷ Az 1880-as években országsszerte sokan gyakorolták a társaséletnek e szabadabb lehetőségét adó formáját. A korcsolyaegyletek sorra alakultak, a korcsolyázás népszerűsége évtizedekig töretlen volt.

1893 januárjában így írnak a *Vasárnapi Ujságban*: „*A kemény hideg nagyon kedvez a korcsolyázóknak. Van is a fővárosban most annyi jégpálya, a mennyi még egyszer sem. Üres telkeken is több helyen készítettek a vízvezetékek segítségével. Egyik nagyobb új jégpályáját a tisztviselő-telepen rendezték be, villamos világítással. A budapesti korcsolyázó-egyesület pedig e hó 15-ikén fenyves jégünnepet rendez a városligeti tavon.*”³⁸ A hangulatról pedig pár évvel később is hasonló a fővárosi kép: „*A budapesti korcsolyázó-egyesület városligeti jégpályáján hetek óta csak úgy hemzseg a sok sürgő-forgó korcsolyázó. Férfiak, nők egyaránt vidáman mulatoznak a jégen, az élvezettől kipirulva.*”³⁹ Hasonló hangulatról árulkodik a vidéki település, Cegléd hírlapjában az 1894 januárjában megjelent életkép: „*...míg a bálteremben minden olyan kimért, olyan formaszzerű, addig a korcsolyatér egészen más képet nyújt. Fesztelenül, nevetve, tréfálva, szökelve, játszva: egyenként, párosával, vagy pedig egészen nagy csoportban siklanak tova a korcsolyázók.*”⁴⁰ Cegléden 1884-ben alakult meg a Ceglédi Korcsolyázó Egylet, és a helyi lap tíz évvel későbbi leírása is megerősíti a sportág kedveltségét, a sportpálya feszelen és vidám hangulatát.

A jégen csúszkálás Gödöllőn is általános téli szórakozás volt a településen és környékén fellelhető tavak révén. A *Vasárnapi Ujságban* megjelent történet a kis királylány, Mária Valéria téli csúszkálására emlékezik. „*A*

³⁵ Hivatalosan a Gödöllői Lövészegyletet 1948-ban oszlatták fel. *A gödöllői lövészegylet alapszabályai*, MNL PML IV. 477. (17. doboz. Gödöllő) 40. sz.

³⁶ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 29. 1.

³⁷ *Vasárnapi Ujság*, 18. évf. 51. sz. 1871. december 17. 646.

³⁸ *Vasárnapi Ujság*, 40. évf. 3. sz. 1893. január 15. 45.

³⁹ Alakok a jégről. *Vasárnapi Ujság*, 43. évf. 3. sz. 1896. január 19. 37–38. 37.

⁴⁰ Kürti Béla (1993): *Egyleti élet a régi Cegléden*. Ceglédi Sporttörténeti Bizottság, Cegléd. 80. Idéz a *Cegléd és Vidéke* 1894. január 28-i számából.

*gödöllői felsőkert egyik hajlásában öntözéssel mesterséges korcsolyapályát csináltak, melyen a királykisasszony és benső barátjánője, Auersperg Aglája herczegnő napestig vidáman csúszkáltak.*⁴¹

Az 1880-90-es években telente a település közepén, a kastéllyal szemben lévő tó jegét a helyiek mesterségesen növelték simára. Az így kialakított korcsolyapálya mellett zene szólt, a jégen nagy társaság szórakozott egészen a tó 1894-es feltöltéséig.⁴² E nem hivatalos korcsolyázóegylet továbbra is évente megalakult és mesterséges jégpályát készített.⁴³ Azonban itt mégsem korcsolyáztak tömegesen, az 1897. decemberi pályamegnyitón alig tízen korcsolyáztak. Mindezt a jégpálya üzemeltetőinek hibájából, mert nem tudtak alkalmazkodni a korcsolyázni vágyók elvárásaihoz, ezért a helyiek elidegenedtek e sporttól – legalábbis a helyi lap szerint.⁴⁴ A Ripka Ferenc 1896-ban megjelent könyvében közölt kép sem örökített meg sok korcsolyázót. Az azonban a képen szereplő férfiak és nők polgári öltözkézből látszik, hogy a település jobb módú lakosai gyakorolták ezt a sportot. A jég szélén álldogáló nézelődők csoportja egyszerűbb ruhát visel.⁴⁵

A néhány elszánt korcsolyázónak hála, a korcsolyázóegylet mégis évente megalakult és biztosította a korcsolyázást Gödöllőn. A jégpályát 1902-ben a Ferenc József tér felső részén, a katolikus parókia előtt alakították ki, mellé padokat állítottak. A korcsolyázók az egyletnek fizetett tagdíjért az egész idényre érvényes bérletet kaptak, de volt lehetőség egy-szeri belépőjegy váltására is.⁴⁶

1905. március 1-jén a korcsolyázó fiatalság a jégpálya emlékére és alapjára az Erzsébet Szálló termeiben korcsolya-bált rendezett. Az újság szerint nem volt nagy a társaság, de jól mulattak, és a cigány még reggel 6 órakor is húzta a talpalávalót.⁴⁷

Az 1909/10-es korcsolyaszezonra az egyesület külön rekeszeket készített a korcsolyák elhelyezésére, korcsolyakötőket alkalmazott, és külön melegedőhelyiséget üzemeltetett. Ugyanerre a szezonra már szerződést kötöttek a gödöllői fúvós zenekarral, hogy a korcsolyapályán két-három alkalommal zenéljenek. A zenés napokon drágább volt a korcsolyázó napijegy és a nézelődők, kísérők számára a melegedő használatának díja.⁴⁸

⁴¹ *Vasárnapi Ujság*, 40. évf. 52. sz. 1893. december 24. 879.

⁴² Hegedüs László (1981): *Gödöllő és a századforduló*. Kézirat. Gödöllői Városi Múzeum Adattára A 98.23.1.

⁴³ A korcsolyázó egylet nem szerepel a gödöllői bejegyzett egyesületek között. Hogy a korcsolyázás ügyét felkaroló társaság magát nevezte egyletnek, vagy az újságírók neveztek el őket így, ma már nem lehet megállapítani.

⁴⁴ *Gödöllő és Vidéke*, 1898. január 1. 7–8.

⁴⁵ Ripka Ferenc: i. m. 162.

⁴⁶ *Gödöllő és Vidéke*, 1902. november 9. 3.; 1902. november 16. 3.; 1905. december 14. 2.

⁴⁷ *Gödöllő és Vidéke*, 1905. február 23. 3.; 1905. március 5. 2.

⁴⁸ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. november 21. 2–3.

A Gödöllői Önkéntes Tűzoltótestület

A sport kötöttebb szervezeti egysége volt a tűzoltóság, melynek elsődleges célja a település védelme a tüzesetektől. Hogy ez megvalósulhasson, az önkéntes tűzoltóknak erősnek, edzettnek kellett lenniük. Az 1870-es években Gödöllőn is megalakult az önkéntes tűzoltóság. A rövid életű kezdeményezés nyomán 1890-ben alakították újra a Gödöllői Önkéntes Tűzoltótestületet. A testület 1896-ban két ezredéves országos tűzoltóversenyen is eredményesen szerepelt, amivel kivívták a gödöllői lakosság szimpátiáját és támogatását. A testület minden évben megrendezte a tűzoltógyakorlatot a mászóháznál, és ugyancsak minden évben többször tartottak bált, mulatságot, legtöbbször saját egyesületük fejlesztésére. 1902 nyarán mentőkocsira gyűjtöttek a tánccal és hangversennyel együtt megrendezett nagyszabású kerti ünnepélyen.⁴⁹ 1905 júliusában a Magyar Testgyakorlók Körének védnöksége alatt a gödöllői nyaraló ifjúság az Önkéntes Tűzoltó Egyesület javára sportünnepélyt tartott, melynek programja a következő volt: „D. e. fél 11 órakor az M. T. K. tagjai megkoszorúzzák Erzsébet királyné szobrát. D. u. 3 órakor az itteni Gizella-fürdőben országos uszóverseny. Belépti jegy 50 fillér. Programm a helyszínén 20 fillérért kapható. Este társas vacsora lesz.”⁵⁰

Sport a gödöllői egyesületekben

A sport szórakozásként volt jelen a gödöllőiek hétköznapijaiban. Viszsaemlékezések alapján állíthatjuk, hogy minden vendéglőnek és kocsmának volt kuglipályája, melyet lelkesen használt is a közönség.⁵¹ Az egyesületeknek Gödöllőn jellemzően nem volt saját épített székháza, inkább helyiségeket béreltek. Az 1871 óta működő Gödöllői Kaszinó előbb az Erzsébet Szállóban, majd 1905-től az út túlsó oldalán, szemközt álló Arany Sas Házban (későbbi nevén Központi Szállodában) bérelt helyiségeket, mindkettőnek volt nyári kuglizója. Az 1901-ben alakult Polgári Kör székhelye a Váci utcában volt. 1902-ben vetették fel a saját kuglizó építését, melyet pár hónappal később sikerült is megnyitniuk. A Polgári Kör kuglizójában versenyeket is rendeztek. A kuglizót végül 1906-ban eladták, a kör pedig egy másik épületbe költözött.⁵²

⁴⁹ Ripka Ferenc: i. m. 166–167.; Zsemley Oszkár (szerk.): (1938): *Magyar városok és vármegyék monográfiája. XXIV. Rákospalota és Rákosvidék*. Budapest. 243.; *Gödöllő és Vidéke*, 1902. augusztus 10. 1–2.; 1902. augusztus 17. 2.

⁵⁰ A versenyszámok, a díjak és a nevezés rendjének ismertetése. *Gödöllő és Vidéke*, 1905. július 9. 2. A programról: *Gödöllő és Vidéke*, 1905. július 20. 2.

⁵¹ Hegedüs László: i. m.

⁵² A kuglizó építésének ötlete és a megnyitás: *Gödöllő és Vidéke*, 1902. április 6. 2. és 1902.

A játék népszerűségét mutatja, hogy a környékbeli kugliversenyekről is hírt adott a *Gödöllő és Vidéke*. Olvashatunk 1901-ből a cinkotai Nagytízben tartott szüreti mulatságról, ahol a felsorolt játékok között „a változatoság kedvéért egy kis díjkuglizás”-t is tartottak, vagy az 1903 júniusában a rákosligeti polgári kör kerti helyiségeiben tartott díszkuglizásról, melyen a telep színe-java gyűlt össze a családjaikkal együtt. A népszerűség számokban is látható a „modern testedzést is kultiváló versegi közm[űvelődési]. olvasó kör” 1909. május 16-án megtartott kugliversenyén, melyen 35 versenyző indult, a kör tagjain kívül többen a környékről is.⁵³

A ceglédi kuglizásról beszédes az alábbi idézet: „Társasköreinkben a legnépszerűbb szórakozás a századfordulón a kuglijáték volt. Valamennyi egyetlen az udvarán ott állott a földes domború kuglipálya. Vasárnaponként messzire hallatszott a fagolyók dörömbölése, az eldöntött bábuk zaja. Legelső helyi lapunk, a *Czegléd*, már 1879-ben említi a Nép körben folyó kuglizást: »A könyvtárnok uraknak a megszabott idő könyv kiosztásra vasárnap és szerda délután 5–6 óra között, de épp ezen időben jeles könyvtárnokunk vagy kártyázással, vagy kuglizással van elfoglalva.« Társas köreinkben gyakoriak voltak a »Kuglizó összejövetelek«. Ezekben a játékot mindig követte közös vacsora, nemegyszer táncmulatság. »A kaszinó tekepálya verseny, mely a múlt vasárnap tartatott a szokott kedélyességgel folyt le. Részint sport, részint pedig mulatság ez, melyet mindinkább nagyobb érdeklődés kezd kísérni.« Ebből az italozással egybekötött népi szórakozásból fejlődött ki századunk harminces éveiben [...] a teke.”⁵⁴

Igény a sportolásra

A modernizáció és városiasodás következtében a nyaralók és a helyiek igényei is bővültek, Gödöllőn is keresték a modern élet részét képező sportolási és kapcsolódási lehetőségeket. A gödöllői nyaralók aktívan jelen voltak a település életében. 1896-ban egyesületet alapítottak,⁵⁵ melynek a különféle kedvezmények elérése mellett céljai között szerepelt, hogy lehetőségeihez mérten Gödöllő sétahelyeit és játszótereit gondozzák, és padokat állítsanak. A közösségi élet szervezését társas összejövetelekkel, hangversenyekkel, kirándulásokkal igyekeztek megvalósítani.⁵⁶

június 15. 2.; Négy vasárnapon át tartó díjkuglizás a Polgári Kör kuglizójában. *Gödöllő és Vidéke*, 1903. július 19. 3.; A kuglizó eladásának hirdetése: *Gödöllő és Vidéke*, 1906. április 19. 2.; Székhelyváltás: *Gödöllő és Vidéke*. 1906. április 26. 3.

⁵³ *Gödöllő és Vidéke*, 1901. szeptember 22. 3.; 1903. június 28. 3.; 1909. május 23. 3.

⁵⁴ Kürti Béla (1993): 80. Az idézetek helye: *Czegléd*, 1879. július 13. és 1885. augusztus 9.

⁵⁵ *A Gödöllői Nyaralók Egyesületének alapszabálya*. MNL PML IV. 477. (17. doboz) 4. sz

⁵⁶ Uo.

A nyári fürdőzés, strandolás valószínűleg nem volt újdonság a helyieknek, azonban az úszósport gödöllői megjelenése a nyaralókhöz kapcsolódik. A források alapján megállapíthatjuk, hogy az első gödöllői fürdő létesítését ők követelték ki. A helyiek eljártak a környező tavakhoz hűsölni, fürdőzni, a nyaralók azonban szerettek volna közeli tisztálkodási és hűsölési lehetőséget. Küzdelmük eredményeként 1885-ben megnyílt Gödöllőn az első fürdő a Rákos-patak mentén az akkori Gizella úton (ma Isaszegi út).⁵⁷ Ekkoriban nőtt meg országszerte az úzás népszerűsége. Az 1893-ban megalapított Magyar Úszó Egyesület az úszósport fejlődéséről és terjedéséről tanúskodik.

Az 1900-as évektől vannak híreink arról, hogy évente rendeztek úszóversenyeket a Gizella-fürdő uszodájában. 1901 nyarán a hölgyek versenyén ketten szerepeltek, a kezdők versenyét négy, 3-4 fős csoportban indították, a junior versenyen hét úszó indult két csoportban. A távúszó bajnokságon (550 m) egyetlen induló volt, aki végül sikeresen teljesítette is a távot. A „programon kívül bemutatott még a jókedvű fiatalság egy pár humoros, kaczagtató versenyt is, így pl. a zsák és kacska versenyt, melyekkel derűltségre hangolta a lelkes publikumot”.⁵⁸ Ehhez hasonló vidám úszóversenyeket éveken át rendeztek a Gizella-fürdőben, ekkor nagyobb társaság gyűlt össze.⁵⁹ Az úzás iránti érdeklődés növekedését mutatja, hogy később is szerveztek úszóversenyeket Gödöllőn. A Gödöllői Sport Club 1909 augusztusában szervezett úszóversenyt a Gizella-fürdő uszodájában, de ugyanekkor találkozunk például a mátyásföldi ifjúság által szervezett úszóverseny hosszás beszámolójával is a *Gödöllő és Vidékében*.⁶⁰

A teniszezés szintén korán meghonosodott a községben, fotót közöl teniszezőkről Ripka Ferenc 1896-ban megjelent könyve, a *Gödöllő a királyi család otthona*. Az első teniszpályák helyét nem ismerjük, de az Erzsébet-park 1898-as kialakítását követően már az ottani sportpályákról olvashatunk. 1904-ben három ottani teniszpályáról tudunk, melyek a koronauradalom birtokában voltak, és bérbé lehetett venni őket. A két jobbik pályát a nyaralók bérelték, ezzel a helyi teniszező ifjúságnak nagy bosszúságot okozva. 1904-ben a nyaraló ifjúság az Erzsébet-park 3. pályáján tartott kétnapos teniszversenyt.⁶¹ A park ekkor már zarándok-

⁵⁷ *Gödöllő és Vidéke*, 1905. május 28. 2.

⁵⁸ *Gödöllő és Vidéke*, 1901. augusztus 4. 1–2.

⁵⁹ *Gödöllő és Vidéke*, 1904. július 28. 3.

⁶⁰ *Gödöllői Hírlap*, 1909. augusztus 8. 2.; *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 19. 2–3.

⁶¹ Az Erzsébet-park létesítését 1898 novemberében kezdték meg, és 1900-ig tartottak a munkálatok. A királyné szobrát 1901-ben avatták fel a királyi család tagjainak jelenlétében. Krassay László (1998): A gödöllői Erzsébet-park története és leírása. In: uő (szerk.): *Emlékezés a gödöllői Erzsébet-park alapításának 100. évfordulóján*. Gödöllő. 57–83. 59–60.; *Gödöllő és Vidéke*, 1904. május 22. 2.; 1904. augusztus 18. 2.

helynek számított, Erzsébet királyné előtti tiszteletüket itt fejezték ki a kirándulócsoporthoz.⁶²

Az 1901 óta működő gödöllői művésztelep lakóinak életmódja a test és lélek egészségének megőrzésére irányult. A reformruhák, vegetáriánus táplálkozás éppúgy természetes volt számukra, mint a testi erő és egészség megőrzésére irányuló sport. Míg a középosztály ekkoriban a tornát, úszást és a sétát ismerte, a századfordulón a tehetősebb fiatalok körében pedig a korcsolyázás és teniszezés kezdett népszerűsödni, addig itt az egész kolónia sportolt, nagyokat kirándultak, úsztak, síeltek. A napi tempós séták mellett a reggeli tornák is általánosak voltak. Gyakran komolyabb testedzést is végeztek. Nagy Sándor tagja volt a Magyar Atlétikai Clubnak, gerelyt dobott, futott. A kertjükben gyakran összegyűltek a fiatalok atletizálni: a magasugrás, távolugrás, gerelyvetés és rövidtáv-futás voltak legkedveltebb számaik.⁶³ Mindennapjaikat azonban sziget-szerűen élték a művésztelepen, sporttevékenységük nagyobb mozgósító erővel nem bírt a településen. Gödöllő társasági életére sem volt nagyobb hatással.

A Gödöllői Sport Club

A gödöllői sportélet szervezéséért tett lépések közül mérföldkőnek számít a Gödöllői Sport Club 1909-es megalakulása, mely Sándor Oszkár neves gödöllői ügyvéd nevéhez fűződik. A sportklub 1910-ben jóváhagyott alapszabályában megfogalmazott célja a sport minden ágának művelése. Pecsétjében egy diszkoszvető látható.⁶⁴

Ez az első általános sportegyesület Gödöllőn. Az első választmányi gyűlésen, 1909. március 31-én elhatározták, hogy a Ferenc József téri jégpálya területén lawn-tenisz pályákat létesítenek, erre benyújtották kérvényüket a község elöljáróságához. Ugyancsak meghirdették első táncanfolyamukat és vívóanfolyamukat.⁶⁵

A sportélet szervezése ezzel lendületet vett. Bár a vívóanfolyam nem keltett nagy érdeklődést a Sport Club tagjaiban sem, a Ferenc József téren nyárra megépült teniszpályákat a nyaraló és helyi közönség is lelkesen látogatta – legalábbis az újság híradása szerint. Ekkor a tenisz Gödöllőn már mintegy évtizede jelentős hírnévnek örvendett, mely iránt az udva-

⁶² *Gödöllő és Vidéke*. 1901. június 30. 2–3.

⁶³ Szabó Krisztina Anna (2003): „Az egészséget szigete”. Életmód és mentalitás a gödöllői művésztelepen. In: Gellér Katalin – G. Merva Mária – Óriné Nagy Cecília (szerk.): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő. 41–49. 47.

⁶⁴ *A Gödöllői Sport Club alapszabályai*. MNL PML IV. 477. (17. doboz) 16. sz.

⁶⁵ *Gödöllői Hírlap*, 1909. április 4. 2.; Az engedélyt megkapták. *Gödöllő és Vidéke*, 1909. május 9. 2.

ri körök is érdeklődtek.⁶⁶ A Sport Club ezáltal nemcsak munkalehetőségeket teremtett, hanem a folyamatos sportolást is lehetővé tette azáltal, hogy a pályákat óránként lehetett kibérelni.⁶⁷ A klub a frissen elkészült tenispályákon 1909 nyarán házi lawn-tenisz versenyt tartott és nemzetközi úszóversenyt is szervezett Gödöllőre, melyre szép számmal kilátogatott a közönség.⁶⁸ A tenisz meghihlette a *Gödöllő és Vidéke* íróit is, így született az alábbi vers:

„*Tennis Pályán*
Folyik a / Játék / Repül a / Labda / Boldog / Ki vágja / Boldog / Ki adja
S amit a / Nőcske / Lapdával (!) / Mírvél, / Azt teszi / Éppen / A férfi a
Szívvel.
Biztossan (!) / Kapja / Ügyesen / Játszik / Mára az / Egyik, / Holnap a
/ Másik.”⁶⁹

A labdarúgás gödöllői kezdeteiről keveset tudunk. Egy 1902-ben megjelent újsághír beszámol egy labdarúgó-mérkőzésről, amelyet a Besnyői Torna Club és a gödöllői labdarúgó ifjúság a gödöllői gázgyár melletti akácos erdőben lévő pályán játszott, és amelyen a besnyőiek négy góllal győztek.⁷⁰ Még ha kezdetleges formában is, de rendelkezett a csapat egy pályával, amelynek karbantartását vélhetően maguk végezték, ami elszántságuk, játékkedvük, társaságigényük, sporttevékenységhez fűződő csapatszellemük bizonyítéka.

Az újonnan alakult sportklub körül társadalmi összefogás rajzolódik ki a forrásokból, több helyről érkezett támogatás hozzájuk. Megalakulásának évében a gödöllői nyaralók gyermekbáljának teljes jövedelméből 70 koronát adtak át a Sport Clubnak.⁷¹ A gödöllői intelligencia sportkedvelő ifjúsága 1909. augusztus 7-re az Erzsébet Szálló nagytermébe estélyt szervezett azzal a céllal, hogy a bevételt a sportklubnak adja futball pálya kialakítására. Hangversennyel, színi előadással, szépségversennyel, világposta-játékkal és táncmulatsággal készültek a szervezők. A beszámolóból megtudjuk, hogy az est jól sikerült, többen felülfizettek, és a nevekből látjuk, hogy elsősorban a helyi kereskedők támogatták a rendezvényt. A Gödöllői Jótékony Nőegylet szintén hozzájárult a sikerességhez azzal, hogy az est céljára való tekintettel az előadáshoz a szín-

⁶⁶ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. június 20. 3.; 1909. június 24. 3.; 1909. július 4. 3.; 1911. május 25. 3.

⁶⁷ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. július 25. 1–2.

⁶⁸ Teniszverseny 1909. július 5–11. *Gödöllő és Vidéke*, 1909. július 11. 3.; 1909. augusztus 26. 2.

⁶⁹ *Gödöllő és Vidéke*, 1910. augusztus 7. 2.

⁷⁰ *Gödöllő és Vidéke*, 1902. július 20. 2.

⁷¹ A gyermekbál jövedelméből további 25 koronát a Nyaralók Egyesületének és 6 koronát a szünidei gyermek telepnek adományoztak a szervezők. *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 15. 2.

falakat mindössze 20 koronáért engedte át. A 104 korona bevételt a Gödöllői Sport Club kapta.⁷²

Az 1910-es években már a Gödöllői Sport Club fogta össze és szervezte a labdarúgást. A futballpályát sikeresen kialakították a vasútállomás mellett, később azonban áthelyezték a vásártérre. A csapat benevezett a másodosztályú bajnokságra. A sportág későbbi népszerűségét ismerve, a csapat egyre több támogatót tudhatott maga és egyúttal a Sport Club mellett, egyre többen látogatták a mérkőzéseiket.⁷³

A klub támogatására más alkalmakkor is összefogtak az egyesületek. Ilyen esemény volt a klubnak a Nyaralók Egyesületével együtt 1909. augusztus végére a Ferenc József téren álló Központi Szálló helyiségeibe és arénájába szervezett táncmulatsága. A „nagy elite multság”-ként beharangozott rendezvény *„d. u. 6 órákor sátor-vásárral kezdődik, melyen bájos elárúsító hölgyek fognak árulni frissítőket, süteményeket és értékes emlék tárgyakat. Este magas művészi színvonalon álló hangverseny lesz, melyen a többek közt Révy Aurélia, a világhírű opera énekesnő és Dezső József, a Nemzeti színház tagja is kilátásba helyezték fellépésüket. A hangversenyt viradtig (!) tartó tánc követi. Gödöllő intelligenciája és nyaraló közönségének eliteje fog megjelenni e mulatságon, melynek fényes sikere már is biztosítva van”* – olvashatjuk a *Gödöllő és Vidéke*-ben.⁷⁴ A szálló udvarát zöld lombokkal, villanylámpákkal és lampionokkal világították ki, és Vidák Béla cigányzenéje szórakoztatta a vendégeket. A sátorvásárban a gödöllői nyaralótelep legszebb leányai árúsítottak. A következő sátrakat lehetett felkeresni: unicum, trafik, virág, sütemény és cognac, pezsgő, játék. A művész est magas színvonalát méltatta a beszámoló, azonban szóvá tette a közönség közönyét, amely végül az est sikertelenségét okozta.⁷⁵

Összegzés

Az országosan megfigyelhetőekhez hasonlóan Gödöllőn is először a praktikus feladatokat ellátó egyesületek (lövészet, tűzoltóság) és szórakoztató szabadidőtöltésként a korcsolyázás jelent meg. Azonban egyikből sem fejlődött ki sportmozgalom a községben. Az egyesületi tagoktól kevés adatunk van, így csupán feltételezhetjük, hogy a szervezőik és

⁷² Oravec-Kis Éva (2012): Társasélet Gödöllőn a 19–20. század fordulóján. In: Ifj. Bertényi Iván – Géra Eleonóra – Richly Gábor (szerk.): *„Taníts minket úgy számlálni napjainkat.” Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 311–328. 322–324.; *Gödöllői Hírlap*, 1909. augusztus 1. 3.; 1909. augusztus 15. 2–3.; *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 12. 3.; 1909. augusztus 15. 2.

⁷³ Markó Ferenc: i. m.

⁷⁴ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 15. 2.

⁷⁵ *Gödöllő és Vidéke*, 1909. augusztus 26. 2.

tagjaik más egyesületekben is tagsággal bírtak, és a település társas életének aktív szereplői voltak. Így például a Gödöllői Lövészegylet jegyzője Garán Dániel ügyvéd volt, aki a királyi vadászatokra is meghívót kapott. A gödöllői elithez tartozóként a Gödöllői Casinó tagja, 1896-ban már elnöke volt. 1890-ben Gallé Antal cs. és kir. ellenőrrel újra megalapították a község önkéntes tűzoltóságát, melynek parancsnokságát is elvállalták. Garán Dániel volt az 1902-ben alakuló Szépítési Egyesület elnöke, mely egy helyi fürdő létesítésén is dolgozott.⁷⁶

A település sportéletében csupán epizódokként maradnak meg a gödöllői királyi vadászatok és falkavadászatok, illetve a Gödöllői Művésztelep alkotóinak életszemléletéből fakadó napi mozgás, gyaloglás, futás, torna, melyet saját jóllétük érdekében végeztek.

Nagy Sándor, a gödöllői művésztelep alapítója 1930-ban a MOVE Tennisz Club estélyén a sportról tartott előadásában azt fejtegette, hogy a sport divatja még igen fiatal, akkortájt alig húszéves múltra tekintett vissza. A 20. század első éveire úgy emlékszik, hogy vajmi kevesekben élt a test edzésének, a mindennapi mozgásnak az elemi igénye. A 20. század elejére pedig így: „Még csak négyen rúgtuk az első futball-labdát Gödöllőn, hárman toltuk a lécet a havon (skí) és magamban dobáltam a gerelyt és egyedül futottam az erdei allét, hogy elérjem és elhagyjam önmagamat.”⁷⁷ Bár a testedzés a 19. század végére sem vált általánossá Gödöllőn, a sport mégis beszivárgott a település életébe, és egyre nagyobb teret hódított magának. Az 1870-es években a királyi családhoz kötődő udvari vadászatok az arisztokrácia képviselőit hívták Gödöllőre. A Besnyőn megrendezett lovas akadályversenyeken a helyiek, a környékeliek és az úrlovasok is megmérethették magukat. A rendezvény tömegesen vonzotta a közönséget a fővárosból és a környékbeli településekről. Az 1873-ban megalakult Gödöllői Lövészegylet a módosabb polgárokat szólította meg sikeresen, hiszen két év múlva saját lövőházat avathattak.

A királyi család jelenléte és a sok nyaraló felpezsdítette a társas életet, ezzel együtt megkezdődött a helyi szerveződés, egyesületek alakítása. Az 1880-as évektől a sport megszerettetésében és elterjedésében a nyaralók és baráti társaságok érdeme elvitathatatlan. Általuk az úszás, korszolyázás, teniszezés a századfordulóra többek életébe bekerült, mint új mozgásforma vagy mint szabadidős lehetőség. E sportágak annak is köszönhetőek népszerűségüket, hogy kötetlenebb teret adtak a találkozásoknak, ismerkedésnek, mint a bálterem. A társas körökben, egyletekben

⁷⁶ Dr. Bóke Benő (1902): Mit akarunk? *Gödöllő és Vidéke*. 1902. szeptember 14. 1–2.; Szépítési egyesület. 1902. szeptember 14. 2–3.; Dr. Boda Anikó (2010): A fenyvesi Arady-villa története. *Gödöllői Szolgálat*, 2010. augusztus 25. 8. <http://www.szolgalat.com/gszolga100825.pdf> (letöltés dátuma: 2022. 02. 17.); Oravec-Kis Éva: i. m. 319.

⁷⁷ A sportokról. Elmondotta a Gödöllői MOVE Tennisz Club estélyén: Nagy Sándor. *Gödöllői Hírlap*, 1930. július 27. 1–2.

népszerű volt a kuglizás. A helyi lapok is folyamatosan hírt adtak a helyi és környékbeli sporteseményekről, ami a gödöllőiek érdeklődését jelzi. Viszonylag későn, de jelentős lépés volt a Gödöllői Sport Club 1909-es megalakulása, ami mutatja a szervezett keretekre irányuló igényt. A klub körül tapasztalt összefogás, anyagi támogatására szervezett műkedvelő előadások, táncmulatságok mutatják létjogosultságát a község életében.

A háború kitörését követően a kormányzat az 1912. évi LXIII. törvény 9. §-a értelmében rendeleti úton megtiltotta egész Magyarország területén az új egyesületek alakítását, a működő egyesületek szigorú ellenőrzést kaptak, esetenként a működésüket felfüggesztették.⁷⁸ A háborús években nem volt jellemző a sporttevékenység Gödöllőn, a legtöbb férfi bevonult katonának, az egyleti élet csendesebb lett, a háborús hírek, a megélhetési nehézségek miatti aggodalom töltötte ki a mindennapokat, majd az 1920–30-as években a politikai háttér határozottabban megjelent a testnevelés, testedzés és a sportok népszerűsítésénél és támogatásánál. Ekkor teljesedik ki hazánkban a sportmozgalom, melynek a MOVE és a cserkész-, illetve levantemozgalom ad társadalmi bázist.